

K O M U N I K A T
Z B A D A Ń

Warszawa, maj 2010

www.cbos.pl ● sekretariat@cbos.pl

BS/60/2010

POSTAWY WOBEC DEMOKRACJI,
JEJ ROZUMIENIE I OCENY

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
4 lutego 2010 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

SPIS TREŚCI

OCENY FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE.....	3
POSTAWY WOBEC DEMOKRACJI I RZĄDÓW NIEDEMOKRATYCZNYCH.....	4
PERSPEKTYWY ROZWOJU DEMOKRACJI W POLSCE	9
ROZWÓJ DEMOKRACJI NA ŚWIECIE	10
ROZUMIENIE DEMOKRACJI I OCENY REALIZACJI JEJ ZASAD.....	14
ANEKS	27

Niemal od początku lat dziewięćdziesiątych monitorujemy stosunek Polaków do demokracji oraz opinie o jej funkcjonowaniu. W jednym z ostatnich badań¹ poszerzyliśmy obszar rozważań o takie sprawy, jak społeczne rozumienie tego ustroju, oceny realizacji jego zasad w Polsce, a także perspektywy demokracji, czyli możliwości i bariery jej rozwoju na świecie.

OCENY FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE

Odkąd badamy opinie na temat demokracji, obserwujemy, że oceny jej funkcjonowania w Polsce są przeważnie negatywne. Tylko w jednym pomiarze, tuż po wyborach parlamentarnych w 2007 roku, odnotowaliśmy, że zadowoleni z działania demokracji byli nieco liczniejszą grupą niż niezadowoleni; zmiana okazała się jednak krótkotrwała, co potwierdzają kolejne pomiary. Tegoroczne deklaracje wskazują, że ponad dwie piąte Polaków (43%) dobrze ocenia funkcjonowanie demokracji w naszym kraju, a dokładnie połowa (50%) jest przeciwnego zdania. W ciągu ostatnich trzech lat społeczne opinie o demokratycznej praktyce właściwie się nie zmieniają.

Tabela 1

Stosunek do funkcjonowania demokracji w naszym kraju	Wskazania respondentów według terminów badań																									
	XI '93	V '95	X '95	XI '96	X '97	V '98	III '99	XII '99	IV '00	X '00	XI '01	III '02	III '03	VII '03	V '04	XI '04	IX '05	XI '05	II '06	XI '06	IV '07	V '07	XI '07	VII '08	I '09	III '10
	w procentach																									
Zadowoleni	36	24	30	44	40	41	28	35	27	37	34	24	22	20	21	26	32	34	40	30	31	32	46	43	42	43
Niezadowoleni	52	67	58	47	50	46	62	56	64	51	53	64	67	71	68	63	58	56	46	58	59	54	42	47	49	50
Trudno powiedzieć	12	9	12	9	10	13	10	9	9	12	14	12	11	9	11	12	10	10	14	12	10	14	12	10	9	7

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (238) przeprowadzono w dniach 4 – 10 marca 2010 roku na liczącej 995 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Zadowoleni z działania demokracji przeważają wśród ludzi młodych (do 44 roku życia), uczniów i studentów, osób będących w dobrej sytuacji materialnej, a w grupach zawodowych – wśród pracowników administracyjno-biurowych, zatrudnionych w usługach oraz pracujących na własny rachunek. Wyższy niż gdzie indziej krytycyzm notujemy w grupie robotników (wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych), gospodyń domowych i innych osób biernych zawodowo, a także wśród ludzi będących w złej sytuacji materialnej (zob. tabele aneksowe). Zadowoleniu z demokracji sprzyjają ponadto w takim samym stopniu dobre oceny ogólnej sytuacji politycznej i gospodarczej w Polsce (r Pearsona wynosi odpowiednio 0,30 i 0,29), w mniejszym zaś – pozytywne opinie o poziomie życia własnej rodziny (r Pearsona = 0,18).

Spojrzenie na demokratyczną praktykę różni się w pewnym stopniu także ze względu na poglądy polityczne i sympatie partyjne. Ankietowani o orientacji prawicowej są najczęściej zadowoleni z funkcjonowania demokracji, a identyfikujący się z centrum bądź lewicą – niezadowoleni. W potencjalnych elektoratach partyjnych pozytywnie o działaniu demokracji w Polsce wypowiada się większość zwolenników PO i PSL; wyborcy SLD są w tej kwestii podzieleni, natomiast wśród sympatyków PiS, a także osób biernych politycznie dominuje krytycyzm.

Tabela 2

Potencjalne elektoraty	Stosunek do funkcjonowania demokracji w Polsce		
	zadowoleni	niezadowoleni	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PO	66	29	5
PSL*	57	33	10
SLD*	50	46	4
PiS	38	58	4
Niezamierzający głosować	24	65	11

* Wyniki dotyczące tych elektoratów należy interpretować ostrożnie ze względu na niewielkie ich liczebności w badanej próbie

POSTAWY WOBEC DEMOKRACJI I RZĄDÓW NIEDEMOKRATYCZNYCH

Ankietowanym przedstawiliśmy pięć poglądów, które w różny sposób przedstawiają i wartościują demokrację i rządy niedemokratyczne, prosząc o ustosunkowanie się do nich.

W pierwszym stwierdzeniu demokracja jest przedstawiona jako najlepsza formuła polityczna, która góruje nad innymi sposobami rządzenia. Z takim ujęciem zgadza się

znaczna większość Polaków (68%), a mniej więcej co piąty (18%) jest przeciwnego zdania. Odkąd badamy postawy wobec demokracji, czyli niemal od początku lat dziewięćdziesiątych, możemy mówić o pozytywnym stosunku społeczeństwa do wartości demokratycznych: liczba zwolenników tego ustroju nigdy nie spadła poniżej połowy ankietowanych, a grupa jego krytyków nie przekroczyła jednej piątej.

Tabela 3

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?	Wskazania respondentów według terminów badań																					
	X '92	VI '93	XI '93	V '95	IX '95	X '95	XI '96	X '97	III '99	IV '00	X '00	XI '01	III '02	V '04	II '06	XI '06	IV '07	V '07	XI '07	VII '08	I '09	III '10
	w procentach																					
Zgadzam się	52	62	61	67	61	71	67	63	64	71	70	63	66	60	61	62	63	59	74	65	68	68
Nie zgadzam się	15	11	16	17	17	12	12	16	19	12	12	17	14	18	15	18	16	19	11	17	14	18
Trudno powiedzieć	33	27	23	16	22	17	21	21	17	17	18	20	20	22	24	20	21	22	15	18	18	14

Z bardziej krytyczną koncepcją demokracji, w myśl której nie jest to ustrój dobry, ale lepszego nie ma, zgadza się niespełna trzy czwarte badanych (72%), przy czym w ciągu ostatnich dwóch lat przybyło (o 6 punktów) osób podzielających ten pogląd.

Tabela 4

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że demokracja nie jest wprawdzie dobrym ustrojem, ale nie ma ustroju lepszego?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	XI '06	IV '07	XI '07	VII '08	III '10
	w procentach				
Zgadzam się	69	70	70	66	72
Nie zgadzam się	14	13	13	16	14
Trudno powiedzieć	17	17	17	18	14

Aprobatę stwierdzenia, że w pewnych okolicznościach rządy niedemokratyczne mogą przynieść więcej korzyści niż demokratyczne, wyraża ponad dwie piąte respondentów (43%), a ponad jedna trzecia (36%) się z nim nie zgadza. W tym wymiarze odnotowujemy zmianę w stosunku do tendencji z trzech ostatnich lat; można powiedzieć, że proporcje aprobaty i dezaprobaty zaistnienia w pewnych warunkach rządów niedemokratycznych odwróciły się – na niekorzyść demokracji.

Tabela 5

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż demokratyczne?	Wskazania respondentów według terminów badań																		
	X '92	VI '93	XI '93	V '95	IX '95	X '95	XI '96	X '97	III '99	X '00	III '02	V '04	IX '05	XI '06	IV '07	XI '07	VII '08	I '09	III '10
	w procentach																		
Zgadzam się	36	45	45	47	44	35	46	38	41	37	43	42	52	40	36	31	34	35	43
Nie zgadzam się	26	26	29	32	30	41	31	38	36	39	33	30	27	35	40	48	40	40	36
Trudno powiedzieć	38	29	26	21	26	24	23	24	23	24	24	28	21	25	24	21	26	25	21

Twierdzenie wskazujące na jednoznaczną przewagę rządów autorytarnych nad demokracją aprobuje co trzeci ankietowany (33%), a blisko połowa (48%) się z nim nie zgadza. Także i w tym przypadku zaznacza się wzrost przychylności wobec autorytarnych form rządzenia. Obecnie notujemy najwyższy od czterech lat odsetek osób uznających rządy oparte na silnym przywództwie za lepsze od demokratycznych.

Tabela 6

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że rządy oparte na silnym przywództwie są zdecydowanie lepsze od demokratycznych?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	XI '06	IV '07	XI '07	VII '08	III '10
	w procentach				
Zgadzam się	29	23	18	24	33
Nie zgadzam się	45	53	62	52	48
Trudno powiedzieć	26	24	20	24	19

Ze stwierdzeniem, w którym wyrażona jest obojętność wobec tego, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne, zgadza się dwie piąte respondentów (41%), a blisko połowa (48%) je kwestionuje. W stosunku do trzech poprzednich pomiarów wzrosła grupa, dla której ustrój polityczny państwa nie ma znaczenia. Obecny wynik jest zbliżony do uzyskanego w pierwszej połowie 2007 roku.

Tabela 7

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem: dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne?	Wskazania respondentów według terminów badań													
	X '92	VI '93	V '95	III '99	X '00	III '02	V '04	IX '05	XI '06	IV '07	XI '07	VII '08	I '09	III '10
	w procentach													
Zgadzam się	44	44	45	41	38	49	42	50	42	43	29	37	33	41
Nie zgadzam się	36	40	45	45	47	40	43	39	44	46	58	50	53	48
Trudno powiedzieć	20	15	10	14	15	11	15	11	14	11	13	12	14	11

Czynniki, które przede wszystkim decydują o popularności poszczególnych poglądów na demokrację, to wykształcenie i zarobki. Postawie prodemokratycznej sprzyja wyższe wykształcenie i uzyskiwanie wysokich dochodów *per capita* w gospodarstwie domowym. Polityczną obojętność relatywnie częściej deklarują osoby z wykształceniem podstawowym i zawodowym, mieszkańcy wsi i małych miast, badani mający niskie dochody i ogólnie złą sytuację materialną. Niskie dochody to również czynnik, który zwiększa poparcie dla niedemokratycznych form rządzenia.

Warto też zwrócić uwagę na wpływ deklarowanych poglądów politycznych na postawę wobec demokracji. Jej aprobatę nieco częściej wyrażają osoby o orientacji prawicowej i lewicowej niż centrowej. Ci ostatni relatywnie częściej przyznają, że to, czy rządy są demokratyczne czy nie, nie ma dla nich znaczenia. Respondenci o poglądach centrowych częściej niż pozostali skłonni byliby poprzeć rządy autorytarne.

Sprawdziliśmy również, w jakim stopniu stosunek do demokracji pozostaje w związku z deklarowanymi preferencjami partyjnymi. Bezwarunkowa aprobata demokracji najczęściej pojawia się wśród potencjalnych wyborców PO. Poza tym zwolennicy wszystkich analizowanych ugrupowań, a także osoby bierne politycznie, w większości uważają demokrację za najlepszą formę ustrojową.

Tabela 8

Potencjalne elektoraty	Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PO	86	9	5
PSL*	77	10	13
SLD*	72	24	4
PiS	65	25	0
Niezamierzający głosować	58	21	21

* Wyniki dotyczące tych elektoratów należy interpretować ostrożnie ze względu na niewielkie ich liczebności w badanej próbie

Autorytarne formy rządzenia relatywnie częściej skłonni byliby zaakceptować zwolennicy PSL oraz SLD, natomiast wyborcy PO i PiS przeważnie je kwestionują.

Tabela 9

Potencjalne elektoraty	Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż demokratyczne		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PSL*	67	27	6
SLD*	52	37	11
PiS	39	49	12
PO	36	50	14
Niezamierzający głosować	46	29	25

* Wyniki dotyczące tych elektoratów należy interpretować ostrożnie ze względu na niewielkie ich liczebności w badanej próbie

Poczucie obojętności politycznej przeważa w potencjalnym elektoracie PSL i wśród osób niezamierzających głosować. Sympatycy pozostałych ugrupowań w większości negują stwierdzenie, że forma ustrojowa państwa nie ma dla nich znaczenia.

Tabela 10

Potencjalne elektoraty	Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PSL*	55	42	3
SLD*	34	64	2
PiS	32	61	7
PO	31	63	6
Niezamierzający głosować	54	32	14

* Wyniki dotyczące tych elektoratów należy interpretować ostrożnie ze względu na niewielkie ich liczebności w badanej próbie

W jaki sposób niektóre postawy wobec demokracji wiążą się z postrzeganiem i oceną jej funkcjonowania w Polsce? Ogólnie rzecz biorąc można zauważyć, że stosunek do demokracji nie przekłada się tak znacząco na jej oceny, jak można by się spodziewać. Najsilniej na negatywną ocenę funkcjonowania demokracji wpływa przekonanie, że nie jest ona lepszą od innych form rządów, relatywnie rzadziej niezadowolone deklarują osoby wyrażające obojętność wobec ustroju politycznego czy aprobatę rządów autorytarnych.

Tabela 11

Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	Stosunek do funkcjonowania demokracji w Polsce		
	zadowoleni	niezadowoleni	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Zgadzam się	52	43	5
Nie zgadzam się	24	73	3
Trudno powiedzieć	17	55	28

Tabela 12

Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż demokratyczne	Stosunek do funkcjonowania demokracji w Polsce		
	zadowoleni	niezadowoleni	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Zgadzam się	38	55	7
Nie zgadzam się	50	47	3
Trudno powiedzieć	26	44	30

Tabela 13

Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne	Stosunek do funkcjonowania demokracji w Polsce		
	zadowoleni	niezadowoleni	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Zgadzam się	40	56	4
Nie zgadzam się	52	44	4
Trudno powiedzieć	32	47	21

PERSPEKTYWY ROZWOJU DEMOKRACJI W POLSCE

Badaliśmy również postrzegany wpływ aktualnej polityki na demokrację i perspektywy jej rozwoju. Co czwarty respondent (25%) twierdzi, iż życie polityczne w Polsce sprzyja rozwojowi demokracji, i niemal tyle samo osób (26%) uważa, że jej szkodzi. Najwięcej badanych – blisko dwie piąte (38%) – ocenia, że aktualna polityka stwarza tyle samo szans, co zagrożeń dla budowania demokracji.

Tabela 14

Z którymi z wymienionych poglądów na polskie życie polityczne zgadza się Pan(i) najbardziej?	Wskazania respondentów według terminów badań									
	II '06		XI '06		IV '07		VII '08		III '10	
	w procentach									
Obecne życie polityczne w Polsce wyraźnie zmierza do prawidłowego rozwoju pełnej demokracji	10		5		5		7		5	
		26		18		19		26		25
Życie polityczne w Polsce stwarza więcej szans niż zagrożeń dla prawidłowego rozwoju demokracji	16		13		14		19		20	
To, co się dzieje obecnie w polskiej polityce, stwarza tyle samo szans i zagrożeń dla demokracji		33		34		33		35		38
Życie polityczne w Polsce stwarza więcej zagrożeń niż szans prawidłowego rozwoju demokracji	18		22		24		19		20	
		27		30		36		26		26
Życie polityczne w Polsce wyraźnie zmierza do ograniczenia demokracji	9		8		12		7		6	
Trudno powiedzieć		14		18		12		13		11

Ponad połowa Polaków (53%) przewiduje, że w ciągu najbliższych dwóch lat sposób funkcjonowania demokracji się nie zmieni. Pozostali respondenci częściej spodziewają się poprawy jakości demokracji (27%) niż jej pogorszenia (10%).

Tabela 15

Czy sądzi Pan(i), że w ciągu najbliższych dwóch lat sposób funkcjonowania demokracji poprawi się czy ulegnie pogorszeniu?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	XI 2006	IV 2007	III 2010
	w procentach		
Poprawi się	30	28	27
Nie zmieni się	42	46	53
Ulegnie pogorszeniu	11	13	10
Trudno powiedzieć	17	13	10

Optymistycznym przewidywaniom sprzyja przede wszystkim wyższe wykształcenie, wysokie zarobki i dobra sytuacja materialna. Ponadto poprawę działania demokracji częściej prognozują osoby mające prawicowe poglądy polityczne niż ankietowani deklarujący orientację lewicową czy centrową. W potencjalnych elektoratach poprawy funkcjonowania polskiej demokracji najczęściej spodziewają się zwolennicy PO, natomiast sympatycy pozostałych ugrupowań, jak również badani bierni politycznie, w większości uważają, że w najbliższych dwóch latach nic się w tym względzie nie zmieni.

Tabela 16

Potencjalne elektoraty	Czy sądzi Pan(i), że w ciągu najbliższych dwóch lat sposób funkcjonowania demokracji poprawi się czy ulegnie pogorszeniu?			
	Poprawi się	Nie zmieni się	Pogorszy się	Trudno powiedzieć
	w procentach			
PO	49	42	2	7
SLD*	30	53	9	8
PiS	24	55	12	9
PSL*	10	74	7	9
Niezamierzający głosować	14	54	20	12

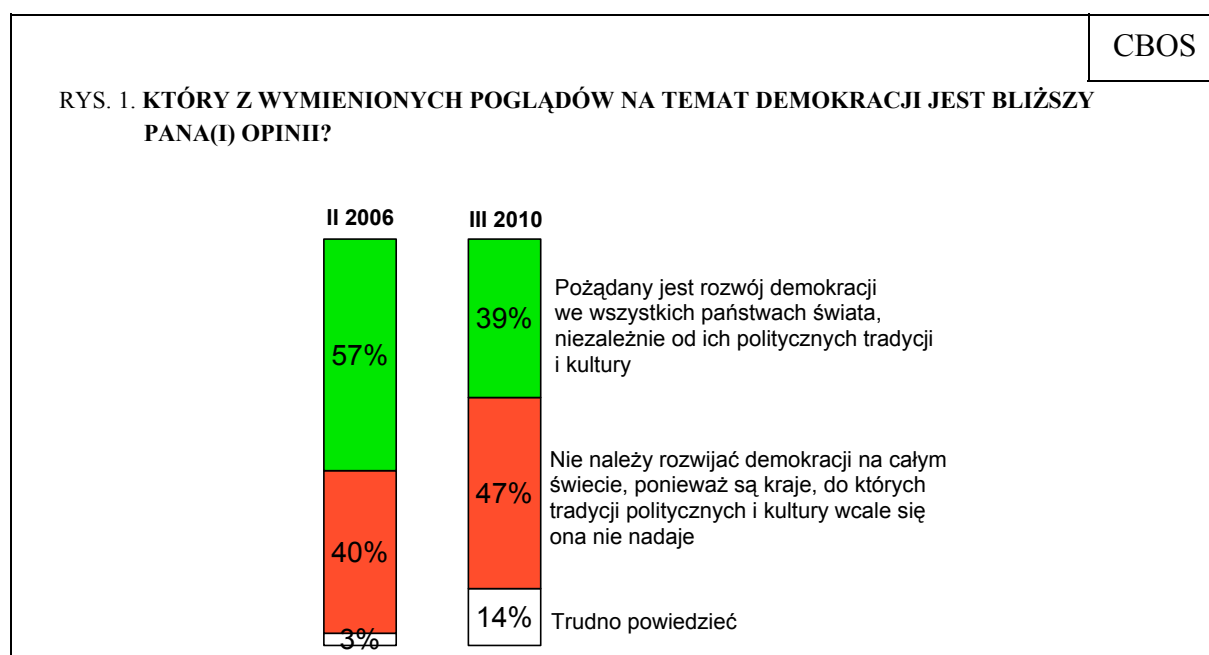
* Wyniki dotyczące tych elektoratów należy interpretować ostrożnie ze względu na niewielkie ich liczebności w badanej próbie

ROZWÓJ DEMOKRACJI NA ŚWIECIE

Interesowało nas również, czy w opinii Polaków demokracja ma charakter uniwersalny, a więc może funkcjonować w dowolnym miejscu i dowolnej kulturze, a także w jakiej mierze na państwach demokratycznych spoczywa misja demokratyzacji – rozwijania, budowania demokracji tam, gdzie jej nie ma. Pojawił się nieodłączny przy takich pytaniach

problem: gdzie powinny być ustawione granice polityczno-kulturowej ingerencji związanej z eksportem tego ustroju politycznego.

Od 2006 roku zmienił się pogląd na temat uniwersalności wartości demokratycznych. Wówczas większość badanych uważała, że demokrację można rozwijać niezależnie od kultury i politycznych tradycji danego kraju. Obecnie częściej podzielana jest opinia o ograniczonym zastosowaniu ustroju demokratycznego (47%), rzadziej zaś przekonanie o jej uniwersalistycznych właściwościach (39%).

Niemal we wszystkich analizowanych grupach społecznych i demograficznych większe poparcie ma twierdzenie, że demokracja jako system polityczny ma kulturowe ograniczenia i nie w każdych warunkach się sprawdza. Opozycyjny pogląd nieco częściej niż przeciętnie wyrażany jest przez młodszych respondentów (do 34 lat), uczniów i studentów, mieszkańców małych miast (do 20 tysięcy ludności), osoby z wyższym wykształceniem, ludzi dobrze oceniających swoją sytuację materialną. Przekonanie o ograniczonym zasięgu demokratycznych wartości w pewnym stopniu zależy od religijności i poglądów politycznych, ma bowiem relatywnie najwięcej zwolenników wśród osób nieuczestniczących w praktykach religijnych i respondentów deklarujących lewicową orientację polityczną.

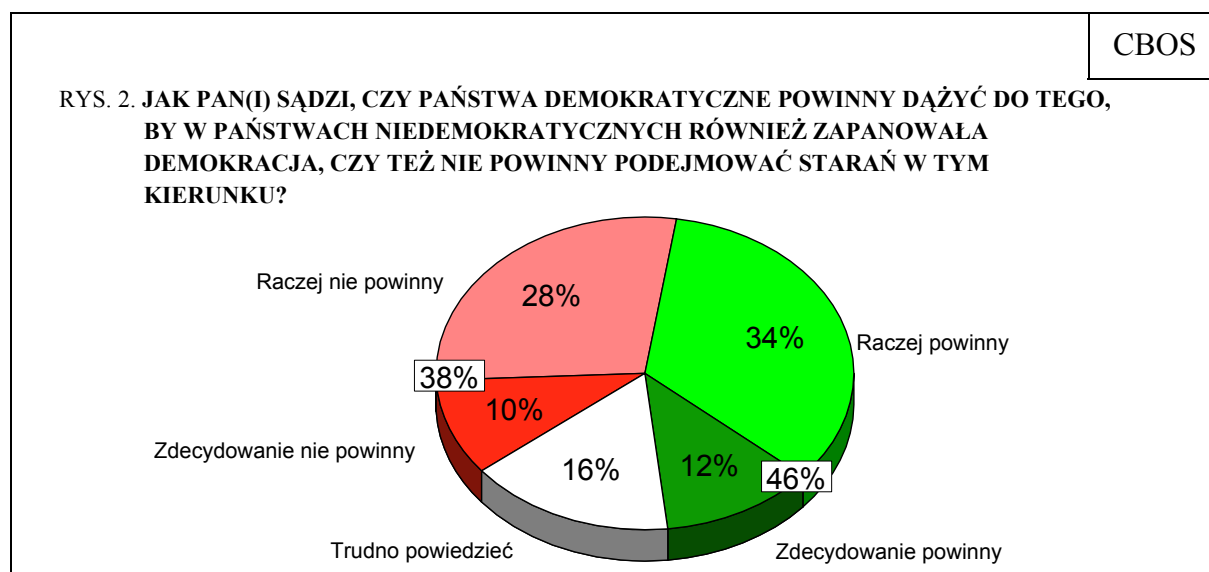
Postawę wobec eksportu zasad demokracji określa również w pewnym stopniu – jednak mniejszym, niż można się było spodziewać – ogólny stosunek do tej formy rządzenia. Ci, którzy uważają demokrację za najlepszy ustrój, są niemal równo podzieleni w opiniach na

temat jej potencjalnego zasięgu. Osoby krytyczne wobec demokracji najczęściej są zdania, że nie sprawdza się ona w każdej kulturze, niemniej dość znaczna ich grupa przypisuje jej charakter uniwersalny.

Tabela 17

Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	Który z wymienionych poglądów na temat demokracji jest bliższy Pana(i) opinii?		
	Pożądaný jest rozwój demokracji we wszystkich państwach świata, niezależnie od ich politycznych tradycji i kultury	Nie należy rozwijać demokracji na całym świecie, ponieważ są kraje, do których tradycji politycznych i kultury wcale się ona nie nadaje	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Zgadzam się	44	46	10
Nie zgadzam się	34	53	13
Trudno powiedzieć	17	55	28

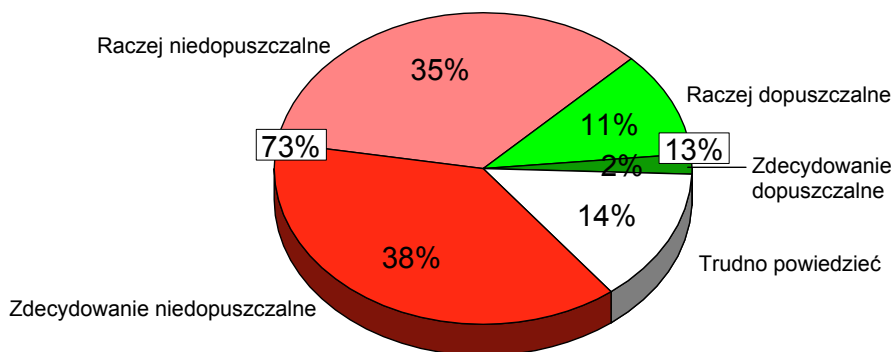
Prawie połowa Polaków (46%) uważa, że państwa demokratyczne powinny podejmować starania, aby w państwach niedemokratycznych również zapanowała i rozwijała się demokracja, a niemal dwie piąte (38%) jest przeciwnego zdania.

Osoby, które uważają demokrację za uniwersalny ustrój polityczny, w zdecydowanej większości (80%) popierają ideę demokratyzacji, natomiast krytycy tego uniwersalizmu są przeważnie jej przeciwnikami (68%).

Niedopuszczalne, zdaniem większości Polaków (73%), są sytuacje, w których jeden kraj narzuca demokrację innemu przy użyciu potęgi gospodarczej lub militarnej. Tylko 13% ankietowanych usprawiedliwiłoby użycie siły w takiej sytuacji.

RYS. 3. CZY UWAŻA PAN(I) ZA DOPUSZCZALNE TAKIE SYTUACJE, W KTÓRYCH JEDNO PAŃSTWO PRÓBUJE WPROWADZIĆ W INNYM PAŃSTWIE USTRÓJ DEMOKRATYCZNY, UŻYWAJĄC RÓŻNYCH FORM NACISKU – NP. GOSPODARCZEGO CZY MILITARNEGO?

Rozwijanie demokracji w innych państwach przy użyciu siły militarnej czy gospodarczej częściej niż inni zaakceptowaliby badani mieszkający w małych miastach, uzyskujący najniższe zarobki, praktykujący religijnie kilka razy w tygodniu.

Niezależnie od tego, czy demokracja jest postrzegana jako ustrój uniwersalny czy też o ograniczonym zasięgu kulturowym, przeważa sprzeciw wobec rozwijania jej przy użyciu środków nacisku gospodarczego bądź militarne.

Tabela 18

Który z wymienionych poglądów na temat demokracji jest bliższy Pana(i) opinii?	Czy uważa Pan(i) za dopuszczalne takie sytuacje, w których jedno państwo próbuje wprowadzić w innym państwie ustrój demokratyczny, używając różnych form nacisku – np. gospodarczego czy militarne?		
	Dopuszczalne	Niedopuszczalne	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Pożądanym jest rozwój demokracji we wszystkich państwach świata, niezależnie od ich politycznych tradycji i kultury	24	66	10
Nie należy rozwijać demokracji na całym świecie, ponieważ są kraje, do których tradycji politycznych i kultury wcale się ona nie nadaje	7	88	5
Trudno powiedzieć	5	42	53

ROZUMIENIE DEMOKRACJI I OCENY REALIZACJI JEJ ZASAD

Poza ujęciem minimalistycznym, w którym demokracja pojmowana jest jako procedura wyborcza, funkcjonuje jeszcze wiele innych definicji czy skojarzeń, które odnoszą się do tego pojęcia. W naszym badaniu przedstawiliśmy ankietowanym dwadzieścia trzy sposoby rozumienia demokracji, prosząc, aby określili, w jakim stopniu uznają je za cechy demokracji i w jakim stopniu poszczególne zasady są realizowane w Polsce.

Do najważniejszych zasad demokracji Polacy zaliczają: równość wobec prawa, równe możliwości kształcenia, dobór najlepszych polityków do rządzenia krajem, a także ochronę wolności osobistej obywateli. Zdecydowana większość – przynajmniej trzy czwarte badanych – za bardzo ważne cechy demokracji uważa finansowanie przez państwo określonych obszarów życia: ochrony zdrowia, nauki, kultury, dbałość państwa o dobrobyt obywateli, jak również swobodę wyrażania opinii i organizowania się.

Cechy, które za bardzo ważne składniki demokracji uważa nie mniej niż 60% badanych, to: zapewnienie przez państwo godziwych warunków życia najbiedniejszym, aktywność obywatelska, reprezentowanie przez parlament woli wyborców, odpowiedzialność państwa za gospodarkę, zaspokajanie przez rząd potrzeb obywateli. Do tego przedziału zaliczają się również rządy prawa, a ponadto możliwość wyboru między programami różnych partii, wolność wyboru miejsca zamieszkania w kraju lub poza jego granicami oraz społeczne konsultacje istotnych decyzji politycznych. Ponad połowa Polaków wskazuje, że bardzo ważnym elementem demokracji jest zmniejszanie przez państwo nierówności materialnych, a także ochrona praw grup mniejszościowych.

Sprawy, które – jak wynika z deklaracji – słabiej kojarzą się z pojęciem demokracji, to decentralizacja – przekazywanie jak największych kompetencji samorządom, minimalizowanie ingerencji państwa w życie obywateli, a także cechy określane jako negatywne strony demokracji: podporządkowanie się mniejszości woli większości, ograniczanie praw jednostki dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych, a ponadto liberalna koncepcja minimalizacji roli państwa w gospodarce.

Tabela 19

Cechy systemu społeczno-politycznego	Które z wymienionych cech uważa Pan(i) za ważne, aby można było uznać państwo za demokratyczne, a które za nieważne?					Ważność cechy (średnia liczba punktów)
	Bardzo ważne	Średnio ważne	Niezbyt ważne	To nie jest cecha demokracji	Trudno powiedzieć	
	PUNKTY NA SKALI					
	4	3	2	1		
	w procentach					
Równość wobec prawa	86	8	1	0	5	3,88
Zapewnienie dzieciom ze wszystkich rodzin równych szans kształcenia	86	7	1	1	5	3,88
Ochrona wolności osobistej	84	10	1	0	5	3,86
Dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem	83	11	1	0	5	3,86
Finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki, kultury	81	12	1	2	4	3,79
Dbłość rządu o dobrobyt obywateli	80	12	2	1	5	3,81
Wolność wyrażania poglądów i organizowania się	76	17	2	0	5	3,79
Zapewnienie przez państwo godziwych warunków życia najbiedniejszym	74	18	2	1	5	3,73
Aktywność obywateli w życiu publicznym	70	21	3	0	6	3,70
Odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze	69	20	3	2	6	3,68
Reprezentowanie woli wyborców przez parlament	69	20	2	1	8	3,72
Jak najlepsze zaspokajanie przez rząd potrzeb wszystkich obywateli	69	21	2	2	6	3,67
Rządy prawa	65	23	2	1	9	3,68
Wolność wyboru miejsca zamieszkania w kraju lub za granicą	65	24	4	1	6	3,62
Możliwość wyboru między programami partii politycznych	65	23	4	1	7	3,65
Ciągłe konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych	63	24	6	1	6	3,59
Ograniczenie przez państwo nierówności warunków bytu	56	27	3	4	10	3,50
Ochrona praw mniejszości	54	31	6	1	8	3,52
Przekazanie przez państwo jak najszerszych kompetencji samorządom i organizacjom społecznym	46	34	5	3	12	3,40
Jak najmniej interwencji państwa w życie obywateli	46	34	8	3	9	3,35
Podporządkowanie się mniejszości woli większości	39	31	12	7	11	3,15
Mała rola państwa w gospodarce	26	32	14	12	16	2,87
Ograniczenie praw jednostki dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych	22	28	14	17	19	2,69

Następnie zapytaliśmy ankietowanych o to, w jakim stopniu poszczególne założenia demokracji są realizowane w Polsce. Zasady, które w opinii badanych funkcjonują w naszym kraju, to przede wszystkim rozmaite wolności i swobody obywatelskie, możliwość wybierania spośród różnych partii politycznych, możliwość uczestniczenia obywateli w życiu publicznym. Poza tym większość uważa również, że w Polsce istnieje odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze, finansowanie przez nie istotnych obszarów, takich jak opieka zdrowotna, kultura i nauka; ponad połowa badanych uważa też, że chronione są prawa mniejszości. Polacy są bardziej podzieleni w ocenie takich kwestii, jak ograniczanie praw jednostki dla osiągnięcia celów większej zbiorowości, minimalizacja interwencji państwa w życie prywatne i w gospodarkę, funkcjonowanie rządów prawa – przeważają jednak głosy, że są to aspekty obecne w polskiej demokracji. Niespełniane są natomiast takie kryteria, jak reprezentowanie woli wyborców przez parlament, konsultowanie ważnych decyzji politycznych ze społeczeństwem, dobieranie najlepszych ludzi do rządzenia krajem, równość wobec prawa, a także inne postulaty z zakresu wyrównywania warunków bytu, wyrównywania szans kształcenia i dbania przez państwo o dobrobyt obywateli.

Tabela 20

Czy w naszym kraju przestrzegane są następujące zasady?	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	Stopień realizacji zasady (średnia punktów)
	PUNKTY NA SKALI					
	4	3	2	1		
	w procentach					
Istnieje wolność wyboru miejsca zamieszkania w kraju lub za granicą	46	43	6	0	5	3,41
Istnieje wolność wyrażania poglądów i organizowania się	22	55	14	2	7	3,05
Istnieje możliwość wyboru między programami partii politycznych	17	55	12	3	13	2,99
Mniejszość musi podporządkować się woli większości	16	53	15	2	14	2,99
Obywatele mają możliwość aktywności w życiu publicznym	20	52	19	3	6	2,95
Wolność osobista obywateli jest chroniona	11	62	15	3	9	2,90
Państwo ponosi odpowiedzialność za życie gospodarcze	17	40	27	7	9	2,74
Prawa mniejszości są chronione	8	50	24	3	15	2,74
Dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych ogranicza się prawa jednostki	6	38	26	4	26	2,63
Państwo finansuje ochronę zdrowia, naukę i kulturę	6	53	27	8	6	2,60
Państwo stara się jak najmniej interweniować w życie obywateli	5	40	32	4	19	2,58
Państwo przekazuje jak najszersze kompetencje samorządom i organizacjom społecznym	6	38	31	5	20	2,56
Państwo odgrywa małą rolę w gospodarce	8	35	34	6	17	2,54
Są rządy prawa	7	41	35	8	9	2,52
Sejm reprezentuje wolę wyborców	5	29	42	13	11	2,29
Ważne decyzje państwowe są konsultowane ze społeczeństwem	5	27	44	14	10	2,26
Wobec prawa wszyscy są równi	10	27	36	22	5	2,25
Państwo ogranicza nierówności warunków bytu	4	26	43	13	14	2,25
Rząd dba o dobrobyt obywateli	3	24	47	18	8	2,13
Rząd stara się jak najlepiej zaspokoić potrzeby wszystkich obywateli	4	24	45	20	7	2,13
Do rządzenia krajem dobiera się najlepszych ludzi	5	19	44	24	8	2,04
Dzieci ze wszystkich rodzin mają zapewnione równe szanse kształcenia	5	20	42	28	5	2,01
Państwo zapewnia godziwe warunki życia najbiedniejszym	3	13	45	33	6	1,85

Rozumienie demokracji jest dość stabilne. Na podstawie porównania badań z tej dekady można powiedzieć, że hierarchia przypisywanych jej cech nie zmieniła się znacząco w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Niektóre przesunięcia w jej obrębie warto jednak odnotować. W stosunku do poprzedniego pomiaru (sprzed siedmiu lat) w definiowaniu demokracji relatywnie wzrosła rola takich aspektów, jak dbałość rządu o dobrobyt obywateli, ich aktywność w życiu publicznym, natomiast pewien spadek w hierarchii definicji dotyczy rządów prawa. W tym okresie nie nastąpiły również znaczące zmiany w postrzeganiu tego, jak funkcjonuje polska demokracja, czyli w jakim stopniu spełniane są analizowane kryteria. Najsilniej, częściej niż siedem lat temu, podkreślane jest istnienie wolności wyboru miejsca zamieszkania w kraju bądź poza jego granicami. Trzeba jednak zaznaczyć, że również wówczas ta cecha była uważana przez większość ankietowanych za realizowaną w Polsce. Nieznacznie wyżej lokuje się także zadanie finansowania przez państwo ochrony zdrowia, kultury i nauki.

Tabela 21

Cechy systemu społeczno-politycznego	Ważność cechy dla zdefiniowania ustroju jako demokratyczny			Ocena stopnia realizacji cechy w Polsce	
	IV '00	III '03	III '10	III '03	III '10
	średnia liczba punktów na skali od 1 do 4				
Równość wobec prawa	3,84	3,85	3,88	2,16	2,25
Dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem	3,76	3,80	3,86	2,02	2,04
Ochrona wolności osobistej	3,79	3,83	3,86	2,81	2,90
Zapewnienie równych szans kształcenia dzieciom ze wszystkich rodzin	3,75	3,75	3,88	1,72	2,01
Zapewnienie przez państwo godziwych warunków życia najbiedniejszym	3,70	3,75	3,73	1,58	1,85
Finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki, kultury	3,74	3,73	3,79	2,37	2,60
Dbłość rządu o dobrobyt obywateli	3,65	3,69	3,81	1,85	2,13
Rządy prawa	3,68	3,75	3,68	2,35	2,52
Odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze	3,65	3,71	3,68	2,70	2,74
Wolność wyrażania poglądów i organizowania się	3,69	3,70	3,79	3,10	3,05
Reprezentowanie woli wyborców przez parlament	3,68	3,68	3,72	2,30	2,29
Jak najlepsze zaspokajanie przez rząd potrzeb wszystkich obywateli	3,60	3,59	3,67	1,87	2,13
Ciągłe konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych	3,56	3,59	3,59	2,17	2,26
Wolność wyboru miejsca zamieszkania w kraju lub za granicą	3,46	3,54	3,62	2,93	3,41
Możliwość wyboru między programami partii politycznych	3,51	3,48	3,65	3,05	2,99
Aktywność obywateli w życiu publicznym	3,41	3,52	3,70	2,81	2,95
Przekazanie przez państwo jak najszerszych kompetencji samorządom i organizacjom społecznym	3,45	3,51	3,40	2,55	2,56
Ograniczenie przez państwo nierówności warunków bytu	3,40	3,42	3,50	2,03	2,25
Ochrona praw mniejszości	3,39	3,46	3,52	2,77	2,74
Jak najmniej interwencji państwa w życie obywateli	3,19	3,35	3,35	2,62	2,58
Podporządkowanie się mniejszości woli większości	2,93	2,94	3,15	2,98	2,99
Mała rola państwa w gospodarce	2,69	2,88	2,87	2,59	2,54
Ograniczenie praw jednostki dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych	2,39	2,56	2,69	2,61	2,63

Analizując współzależności między rozumieniem demokracji a stopniem realizacji w naszym kraju poszczególnych zasad, możemy dokonać podziału cech na cztery kategorie. Są to po pierwsze cechy demokracji uważane za bardzo istotne i jednocześnie realizowane w Polsce, po drugie: ważne, ale nierealizowane w naszym kraju, i analogicznie rozróżnione te aspekty, które słabiej kojarzą się społeczeństwu z demokracją.

Najciekawszy wydaje się zestaw tych cech, które w opinii znacznej części społeczeństwa ściśle należą do definicji demokracji, a nie są w Polsce realizowane. Można wśród nich wyróżnić trzy subkategorie tematyczne, które w pewnym stopniu się przenikają – nie są więc rozłączne. Pierwsza odnosi się do równości wobec prawa i równych szans; druga dotyczy ekonomicznej roli państwa ukierunkowanej na zapewnianie dobrobytu obywatelom i pomocy najbiedniejszym. Pozostałe aspekty dotyczą kształtowania się woli politycznej, istnienia „dobrej jakości” klasy politycznej, poczucia reprezentowania przez nią głosu wyborców i konsultowania z nimi ważnych decyzji państwowych.

Do ważnych i jednocześnie funkcjonujących w Polsce zasad demokracji zaliczają się głównie te elementy, które dotyczą różnego rodzaju wolności obywatelskich, a także dwa istotne aspekty, które w poprzednim badaniu (siedem lat temu), na podstawie uzyskanych przez nie średnich ocen zaklasyfikowane zostały do spraw nierealizowanych w naszym kraju; są to rządy prawa oraz dofinansowywanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki i kultury.

Tabela 22

Czy te cechy systemu występują w Polsce?	Znaczenie poszczególnych cech systemu dla zdefiniowania go jako demokracji	
	Ważne	Mniej ważne
Tak	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona wolności osobistej • Finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki, kultury • Rządy prawa • Odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze • Wolność wyrażania poglądów i organizowania się • Wolność wyboru miejsca zamieszkania w kraju lub za granicą • Możliwość wyboru między programami partii politycznych • Aktywność obywateli w życiu publicznym 	<ul style="list-style-type: none"> • Przekazanie przez państwo jak najszerszych kompetencji samorządom i organizacjom społecznym • Ochrona praw mniejszości • Jak najmniej interwencji państwa w życie obywateli • Podporządkowanie się mniejszości woli większości • Mała rola państwa w gospodarce • Ograniczenie praw jednostki dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych
Nie	<ul style="list-style-type: none"> • Równość wobec prawa • Dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem • Zapewnienie równych szans kształcenia dzieciom ze wszystkich rodzin • Zapewnienie przez państwo godziwych warunków życia najbiedniejszym • Dbałość rządu o dobrobyt obywateli • Reprezentowanie woli wyborców przez parlament • Jak najlepsze zaspokajanie przez rząd potrzeb wszystkich obywateli • Ciągłe konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczenie przez państwo nierówności warunków bytu

Za pomocą analizy czynnikowej podzieliliśmy dwadzieścia trzy opisywane wyżej sposoby rozumienia demokracji na pięć bardziej ogólnych kategorii znaczeniowych. Pierwszy czynnik składa się głównie ze stwierdzeń odnoszących się do ekonomicznej roli państwa, czynnik drugi obejmuje przede wszystkim zasady wolności obywatelskich, trzeci – odnosi się do idei liberalizmu, samorządności, czwarty – obejmuje takie kwestie, jak rządy prawa oraz aktywność obywatelską, piąty – to przede wszystkim te cechy, w których pojawia się idea dominacji większości nad mniejszością czy zbiorowości nad jednostką.

Tabela 23. Pogrupowanie szczegółowych cech ustrojowych w ogólniejsze czynniki definiujące demokrację. Wyniki analizy czynnikowej metodą „głównych składowych” z rotacją „varimax”

Cechy systemu społeczno-politycznego	Czynnik I	Czynnik II	Czynnik III	Czynnik IV	Czynnik V
	Dobrobyt, egalitaryzm, państwo opiekuńcze	Wolności obywatelskie, równość	Liberalizm, samorządność, wolność wyboru	Rządy prawa, wpływ obywateli na sferę publiczną	Kolektywizm
Zapewnienie przez państwo godziwych warunków życia najbiedniejszym	0,73	0,09	0,10	0,03	0,09
Jak najlepsze zaspokojenie przez rząd potrzeb wszystkich obywateli	0,69	0,14	0,34	-0,04	0,02
Finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki, kultury	0,71	0,20	0,08	-0,06	0,08
Odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze	0,58	0,12	0,38	0,04	-0,04
Ograniczenie przez państwo nierówności warunków bytu	0,62	-0,11	0,30	0,23	0,12
Równość wobec prawa	0,08	0,51	0,17	0,26	0,11
Dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem	0,30	0,62	-0,05	0,24	0,03
Ochrona wolności osobistej	0,04	0,76	0,15	0,23	-0,07
Dbalność rządu o dobrobyt obywateli	0,48	0,57	-0,09	0,20	-0,05
Wolność wyrażania poglądów i organizowania się	-0,02	0,68	0,20	0,19	-0,10
Zapewnienie równych szans wykształcenia	0,44	0,60	-0,06	0,07	0,07
Możliwość wyboru między programami partii politycznych	-0,03	0,47	0,13	0,27	0,29
Wolność wyboru miejsca zamieszkania w kraju i za granicą	0,16	0,23	0,72	-0,06	0,08
Ciągłe konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych	0,26	0,14	0,62	0,01	0,08
Przekazanie jak najszerszych kompetencji samorządom lokalnym	0,08	0,02	0,63	0,14	-0,06
Jak najmniej interwencji państwa w życie obywateli	0,16	-0,02	0,64	0,12	0,18
Reprezentowanie woli wyborców przez parlament	0,15	0,19	-0,01	0,71	-0,06
Rządy prawa	-0,01	0,26	0,05	0,63	0,06
Aktywność obywateli w życiu publicznym	-0,08	0,16	0,06	0,70	-0,05
Ochrona praw mniejszości	0,09	0,26	0,13	0,57	0,09
Ograniczenie praw jednostki dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych	0,23	-0,15	0,01	0,01	0,74
Mała rola państwa w gospodarce	-0,01	0,02	0,21	-0,13	0,67
Podporządkowanie się mniejszości woli większości	0,01	0,15	-0,02	0,13	0,68

Na podstawie obliczonych wartości średnich dla grup cech składających się na kolejne czynniki możemy ustalić pewną hierarchię tych ogólnych skojarzeń. Nie jest ona mocno zróżnicowana. Kolejne kategorie (z wyjątkiem jednej) w podobnym stopniu kojarzą się z demokracją. Najczęściej jest to sfera wolności, swobód obywatelskich i równości, niemal tak samo często – sprawy związane z dobrobytem oraz rządami prawa. Nieco rzadziej utożsamiane z demokracją są: idea liberalizmu gospodarczego i samorządność. Relatywnie najmniej znaczące są odniesienia do ograniczeń nakładanych na jednostki i mniejszości przez większość.

Tabela 24. Przeciętne wartości przypisywane szczegółowym cechom tworzącym ogólniejsze czynniki definiujące ustroj demokratyczny

Uogólnione cechy definiujące demokrację	Stopień uznania cechy za definiującą demokrację (średnia punktów na skali od 1 do 4)
Dobrobyt, egalitaryzm, państwo opiekuńcze	3,67
Wolności obywatelskie, równość	3,82
Liberalizm, samorządność	3,49
Rządy prawa, wpływ obywateli na sferę publiczną	3,65
Kolektywizm	2,91

Aprobata demokracji jako najlepszego ustroju politycznego w sposób istotny statystycznie wiąże się z rozumieniem jej jako rządów prawa, możliwością wpływania obywateli na życie polityczne (r Pearsona = 0,16). Co ciekawe, można też zauważyć pewien słaby związek tej aprobaty z definiowaniem demokracji jako systemu, który narzuca jednostkom czy grupom mniejszościowym ograniczenia na rzecz większej zbiorowości (r Pearsona = 0,12). Pozostałe dwa nurty rozumienia demokracji w niewielkim stopniu wpływają na poparcie dla niej.

Analizie czynnikowej poddaliśmy również oceny realizacji poszczególnych rozwiązań demokratycznych w Polsce. Pierwszy, „najobszerniejszy” czynnik, obejmuje głównie te kwestie, które dotyczą ekonomicznej działalności państwa, zapewnienia dobrobytu obywatelom oraz zasad równości. Na drugi czynnik składa się przede wszystkim postulat rządów prawa i wpływu obywateli na politykę. Czynnik trzeci obejmuje swobody obywatelskie, a czwarty – ograniczenia, którym podlegają jednostki czy mniejszości.

Tabela 25. Pogrupowanie szczegółowych cech ustrojowych w ogólniejsze czynniki określające realizację zasad demokracji w Polsce. Wyniki analizy czynnikowej metodą „głównych składowych” z rotacją „varimax”

Zasady ustrojowe	Czynnik I	Czynnik II	Czynnik III	Czynnik IV
	Dobrobyt, równość	Rządy prawa, wpływ obywateli na sprawy publiczne	Wolności obywatelskie	Kolektywizm
ładunki czynnikowe				
Rząd dba o dobrobyt obywateli	0,64	0,50	0,15	-0,04
Dobór najlepszych ludzi do rządu	0,70	0,33	0,03	0,02
Rząd stara się jak najlepiej zaspokoić potrzeby obywateli	0,77	0,21	0,10	-0,01
Równe szanse wykształcenia	0,69	0,11	0,22	-0,03
Równość wszystkich wobec prawa	0,49	0,45	0,04	0,10
Państwo zapewnia godziwe warunki życia najbiedniejszym	0,78	0,00	0,14	0,00
Ciągle konsultowanie ważnych decyzji państwowych ze społeczeństwem	0,68	0,25	0,04	0,11
Finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki, kultury	0,44	0,21	0,31	-0,07
Ograniczanie przez państwo nierówności społecznych	0,70	0,16	-0,07	0,13
Jak najmniej interwencji państwa w życie obywateli	0,53	-0,04	0,35	0,14
Jak najwięcej kompetencji dla samorządów lokalnych	0,57	0,27	0,06	0,21
Rządy prawa	0,39	0,54	0,09	0,13
Parlament reprezentuje wolę wyborców	0,50	0,55	0,12	0,03
Aktywność obywateli w życiu publicznym	0,14	0,71	0,25	0,09
Obrona praw mniejszości	0,22	0,49	0,47	-0,13
Odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze	0,37	0,42	0,12	0,04
Wolność wyrażania poglądów i organizowania się	0,16	0,26	0,78	-0,19
Możliwość wyboru pomiędzy programami partii politycznych	0,11	0,22	0,62	0,27
Obrona wolności osobistej obywateli	0,28	0,41	0,57	-0,10
Wolność wyboru miejsca zamieszkania w kraju lub za granicą	-0,03	-0,07	0,72	0,15
Mała rola państwa w gospodarce	0,34	-0,33	0,20	0,52
Ograniczanie praw jednostki dla celów ogólnospołecznych	0,12	0,04	-0,12	0,76
Podporządkowanie się mniejszości woli większości	-0,10	0,34	0,22	0,61

Średnie oceny utworzonych w ten sposób ogólnych kategorii wskazują, że w opinii społecznej polska demokracja najlepiej realizuje zasady związane ze swobodami obywatelskimi. Podzielone są opinie na temat funkcjonowania rządów prawa i wpływania obywateli na politykę, a także ograniczeń narzucanych mniejszościom. Do postrzeganych przez przeważającą liczbę respondentów jako cechy nieprzebrane można zaliczyć ten obszar, który obejmuje sferę wydatków państwa, działań mających zapewnić dobrobyt obywatelom i wyrównywać szanse.

Tabela 26. Przeciętny stopień realizacji szczegółowych zasad tworzących ogólniejsze kryteria oceny funkcjonowania demokracji w naszym kraju

Uogólnione kryteria oceny demokracji	Stopień realizacji poszczególnych kryteriów (średnia punktów na skali od 1 do 4)
Dobrobyt, równość	2,23
Rządy prawa, wpływ obywateli na sprawy publiczne	2,64
Wolności obywatelskie	3,08
Kolektywizm	2,73

Poparcie dla idei demokracji jako najlepszej formy rządów jest istotnie statystycznie związane z realizacją trzech pierwszych kategorii cech (współczynniki r Pearsona wynoszą od 0,22 do 0,24), nie zależy natomiast od tego, co uogólniając nazywamy „kolektywizmem”.

Zadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce zależy przede wszystkim od tego, w jakim stopniu spełnia ona kryteria zagregowane w pierwszym i drugim czynniku, czyli związane z dobrobytem i równością szans (r Pearsona = 0,48) oraz rządami prawa, możliwością wpływania obywateli na sprawy publiczne (r Pearsona = 0,43); słabszy, choć również istotny wpływ na ocenę demokracji w Polsce ma percepcja tego, w jakim stopniu przestrzegane są wolności obywatelskie (r Pearsona = 0,28).

★

★

★

Polacy aprobuja demokrację jako wartość, formę rządów, ale krytycznie oceniają jej funkcjonowanie w naszym kraju. Tę rozbieżność potwierdzają kolejne badania dotyczące tej kwestii. W pewnym sensie jest to stan normatywny. Jeśli chodzi o opinie społeczeństwa na temat niedemokratycznych form rządzenia – są one podzielone. W ostatnich trzech latach

przychylność wobec nich nieco wzrosła. Trochę bardziej popularna stała się również postawa obojętna, dla której typ ustroju politycznego nie gra roli.

Większość badanych przypisuje demokracji jako systemowi społeczno-politycznemu cechy odnoszące się do wolności i swobód obywatelskich, zasady rządów prawa, możliwości wpływania obywateli na życie polityczne. Z uzyskanych deklaracji wynika, że te zasady czy – inaczej mówiąc – wartości funkcjonują w realiach polskiej demokracji. Natomiast do istotnych, ale nierealizowanych aspektów badani zaliczają sprawy związane z ekonomiczną rolą państwa: pomoc najbiedniejszym, dbałość o dobrobyt obywateli i zaspokajanie ich potrzeb, a także równość wobec prawa, równość szans i reprezentowanie przez polityków woli wyborców. Szczególnie postrzeganie realizacji tych ekonomicznych oczekiwań w znacznym stopniu wpływa na ogólną ocenę funkcjonowania demokracji w Polsce. Warto przypomnieć, że sytuacja materialna respondentów jako taka przekłada się na zadowolenie lub niezadowolenie z demokracji.

Pozytywny stosunek większości do idei demokracji nie oznacza, że dominuje traktowanie jej jako zbioru uniwersalnych wartości czy zasad ustrojowych, które można rozwijać niezależnie od regionu: jego kultury i politycznych tradycji; te uniwersalne właściwości demokracji są postrzegane raczej sceptycznie. Co prawda, przeważa przekonanie, że na państwach demokratycznych spoczywa pewnego rodzaju misja demokratyzacyjna, jednak jej granicą, której w opinii społecznej nie wolno przekraczać, jest użycie siły: gospodarczej czy militarnej.

Opracował
Michał FELIKSIĄK

A N E K S

Tabela 1

		Czy, ogólnie rzecz biorąc, jest Pan(i) zadowolony(a) czy też niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?			Liczba osób
		Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		43	50	7	993
Płeć	Mężczyźni	42	52	6	462
	Kobiety	43	48	9	531
Wiek	18-24 lata	49	44	6	137
	25-34	44	53	4	176
	35-44	50	46	4	160
	45-54	40	55	5	148
	55-64	36	53	11	182
	65 lat i więcej	38	47	15	190
Miejsce zamieszkania	Wieś	42	47	10	376
	Miasto do 20 tys.	45	50	6	129
	20-100 tys.	42	51	7	192
	101-500 tys.	42	50	8	162
	501 tys. i więcej mieszk.	43	53	4	134
Wykształcenie	Podstawowe	40	45	15	266
	Zasadnicze zawodowe	39	53	8	245
	Średnie	44	51	5	331
	Wyższe	49	49	2	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	46	51	2	81
	Średni personel, technicy	46	45	9	39
	Pracownicy adm.-biurowi	50	47	3	70
	Pracownicy usług	53	46	1	59
	Robotnicy wykwalifikowani	40	57	3	128
	Robotnicy niewykwalifik.	32	59	8	46
	Rolnicy	34	51	15	53
	Pracujący na własny rach.	55	43	2	38
Bierni zawodowo	Renciści	40	46	15	66
	Emeryci	38	48	14	228
	Uczniowie i studenci	50	43	7	86
	Bezrobotni	41	51	9	56
	Gospodynie domowe i inni	39	59	2	46
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	44	55	1	135
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	52	48		82
	sekt. pryw. poza rolnict.	44	51	5	212
	prywatnym gosp. rolnym	36	51	13	42
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	34	55	11	137
	501-750	40	55	5	139
	751-1000	45	44	11	174
	1001-1500	42	48	10	129
	Powyżej 1500 zł	54	44	2	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	31	58	11	151
	Średnie	38	53	9	469
	Dobre	53	43	5	373
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	36	47	17	85
	Raz w tygodniu	45	48	8	477
	1-2 razy w miesiącu	37	54	9	131
	Kilka razy w roku	44	51	5	211
	W ogóle nie uczestniczy	43	53	4	89
Poglądy polityczne	Lewica	44	53	2	127
	Centrum	44	52	4	290
	Prawica	50	44	6	305
	Trudno powiedzieć	32	52	16	271

Tabela 2

		Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem na temat demokracji: Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów			Liczba osób
		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		68	18	14	993
Płeć	Mężczyźni	71	18	11	462
	Kobiety	66	19	15	531
Wiek	18-24 lata	70	19	11	137
	25-34	69	20	11	176
	35-44	76	14	11	160
	45-54	66	18	16	148
	55-64	65	21	14	183
	65 lat i więcej	65	17	18	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	65	16	19	376
	Miasto do 20 tys.	75	19	6	129
	20-100 tys.	65	20	14	193
	101-500 tys.	71	19	9	161
	501 tys. i więcej mieszk.	72	20	9	134
Wykształcenie	Podstawowe	62	17	22	266
	Zasadnicze zawodowe	64	20	16	245
	Średnie	72	20	9	331
	Wyższe	80	15	5	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	82	14	4	81
	Średni personel, technicy	71	21	8	39
	Pracownicy adm.-biurowi	72	21	7	71
	Pracownicy usług	71	21	8	59
	Robotnicy wykwalifikowani	72	19	9	128
	Robotnicy niewykwalifik.	62	16	22	46
	Rolnicy	71	13	16	53
	Pracujący na własny rach.	73	18	10	38
Bierni zawodowo	Renciści	54	19	26	66
	Emeryci	65	16	19	227
	Uczniowie i studenci	72	19	9	86
	Bezrobotni	63	23	15	56
	Gospodynie domowe i inni	57	28	15	46
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	72	19	9	135
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	76	22	2	82
	sekt. pryw. poza rolnict.	73	17	10	212
	prywatnym gosp. rolnym	77	11	12	42
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	65	20	15	137
	501-750	69	18	14	139
	751-1000	64	22	14	174
	1001-1500	70	19	11	130
	Powyżej 1500 zł	84	12	4	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	70	11	19	150
	Średnie	65	20	15	470
	Dobre	71	19	9	373
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	66	17	17	85
	Raz w tygodniu	68	19	13	476
	1-2 razy w miesiącu	69	17	15	131
	Kilka razy w roku	69	20	11	212
	W ogóle nie uczestniczy	72	15	13	89
Poglądy polityczne	Lewica	80	17	3	127
	Centrum	72	21	7	291
	Prawica	77	16	7	304
	Trudno powiedzieć	49	18	32	271

Tabela 3

		Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem na temat demokracji: Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż demokratyczne			Liczba osób
		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		43	36	21	994
Płeć	Mężczyźni	49	35	16	461
	Kobiety	38	37	25	532
Wiek	18-24 lata	48	35	17	137
	25-34	46	40	15	175
	35-44	45	36	19	160
	45-54	41	39	20	148
	55-64	43	37	19	183
	65 lat i więcej	38	31	32	190
Miejsce zamieszkania	Wieś	43	30	27	375
	Miasto do 20 tys.	55	31	14	129
	20-100 tys.	36	41	23	193
	101-500 tys.	46	37	18	162
	501 tys. i więcej mieszk.	40	50	11	134
Wykształcenie	Podstawowe	41	26	33	266
	Zasadnicze zawodowe	44	35	21	245
	Średnie	43	40	16	332
	Wyższe	44	47	8	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	42	50	8	81
	Średni personel, technicy	35	41	25	39
	Pracownicy adm.-biurowi	50	37	13	71
	Pracownicy usług	47	34	19	59
	Robotnicy wykwalifikowani	43	42	14	128
	Robotnicy niewykwalifik.	40	36	24	46
	Rolnicy	55	17	28	53
	Pracujący na własny rach.	46	41	13	38
Bierni zawodowo	Renciści	39	34	27	66
	Emeryci	37	35	28	228
	Uczniowie i studenci	55	31	14	86
	Bezrobotni	43	33	24	55
	Gospodynie domowe i inni	43	31	25	46
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	45	42	13	135
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	41	41	18	82
	sekt. pryw. poza rolnict.	43	44	13	212
	prywatnym gosp. rolnym	52	22	26	42
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	53	28	19	137
	501-750	47	33	20	139
	751-1000	38	42	20	174
	1001-1500	41	42	17	130
	Powyżej 1500 zł	47	44	9	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	43	31	26	150
	Średnie	44	32	24	470
	Dobre	42	43	14	373
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	37	33	30	85
	Raz w tygodniu	40	38	21	477
	1-2 razy w miesiącu	48	29	23	131
	Kilka razy w roku	48	36	16	211
	W ogóle nie uczestniczy	46	38	16	89
Poglądy polityczne	Lewica	47	42	11	127
	Centrum	54	35	11	291
	Prawica	39	47	14	305
	Trudno powiedzieć	34	23	43	271

Tabela 4

		Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem na temat demokracji: Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne			Liczba osób
		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		41	48	11	994
Płeć	Mężczyźni	42	50	8	462
	Kobiety	40	47	13	532
Wiek	18-24 lata	37	55	8	137
	25-34	34	58	8	176
	35-44	44	49	7	160
	45-54	40	50	10	148
	55-64	47	41	12	183
	65 lat i więcej	42	39	19	190
Miejsce zamieszkania	Wieś	47	36	17	376
	Miasto do 20 tys.	46	50	5	129
	20-100 tys.	40	50	9	193
	101-500 tys. 501 tys. i więcej mieszk.	34 26	57 67	9 7	162 134
Wykształcenie	Podstawowe	50	30	20	266
	Zasadnicze zawodowe	48	41	11	245
	Średnie	37	56	7	332
	Wyższe	21	74	5	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	21	73	6	81
	Średni personel, technicy	29	65	5	39
	Pracownicy adm.-biurowi	39	56	5	71
	Pracownicy usług	36	57	7	59
	Robotnicy wykwalifikowani	46	47	7	128
	Robotnicy niewykwalifik.	56	30	14	46
	Rolnicy Pracujący na własny rach.	54 31	34 67	13 3	53 38
Bierni zawodowo	Renciści	52	30	18	66
	Emeryci	40	41	18	228
	Uczniowie i studenci	34	58	7	86
	Bezrobotni	43	46	11	56
	Gospodynie domowe i inni	50	36	14	46
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	37	58	5	135
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	38	59	3	82
	sekt. pryw. poza rolnict.	37	56	8	212
	prywatnym gosp. rolnym	51	39	9	42
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	64	28	8	137
	501-750	44	43	13	139
	751-1000	36	50	14	174
	1001-1500	37	53	9	130
	Powyżej 1500 zł	24	71	6	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	55	30	15	151
	Średnie	44	44	12	470
	Dobre	31	61	8	373
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	47	37	16	85
	Raz w tygodniu	39	50	11	477
	1-2 razy w miesiącu	43	44	13	131
	Kilka razy w roku	44	46	10	212
	W ogóle nie uczestniczy	31	63	6	89
Poglądy polityczne	Lewica	35	63	2	127
	Centrum	50	44	6	291
	Prawica	29	64	7	305
	Trudno powiedzieć	47	28	26	271

Tabela 5

		Czy sądzi Pan(i), że w ciągu najbliższych dwóch lat sposób funkcjonowania demokracji polskiej ulegnie poprawie czy pogorszeniu?				Liczba osób
		Poprawi się	Nie zmieni się	Pogorszy się	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		27	53	10	10	993
Płeć	Mężczyźni	30	52	11	7	462
	Kobiety	24	54	9	13	531
Wiek	18-24 lata	30	50	11	9	137
	25-34	25	59	11	5	176
	35-44	28	55	11	7	160
	45-54	28	49	11	12	148
	55-64	25	59	7	10	183
	65 lat i więcej	25	48	11	16	190
Miejsce zamieszkania	Wieś	24	54	12	11	376
	Miasto do 20 tys.	24	60	10	6	128
	20-100 tys.	23	61	6	10	193
	101-500 tys.	34	42	13	11	162
	501 tys. i więcej mieszk.	31	50	10	10	134
Wykształcenie	Podstawowe	23	51	11	14	266
	Zasadnicze zawodowe	24	53	14	9	245
	Średnie	27	55	8	10	332
	Wyższe	36	53	7	4	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	41	45	12	2	81
	Średni personel, technicy	22	53	11	13	39
	Pracownicy adm.-biurowi	25	60	7	7	70
	Pracownicy usług	29	53	9	8	59
	Robotnicy wykwalifikowani	26	55	11	8	128
	Robotnicy niewykwalifik.	24	58	11	6	46
	Rolnicy	16	51	22	11	53
	Pracujący na własny rach.	31	40	11	18	38
Bierni zawodowo	Renciści	17	68	5	11	66
	Emeryci	25	52	8	14	228
	Uczniowie i studenci	35	50	6	9	86
	Bezrobotni	31	49	11	10	56
	Gospodynie domowe i inni	17	56	18	9	46
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	27	58	9	6	135
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	36	53	9	1	82
	sekt. pryw. poza rolnict.	27	51	12	10	212
	prywatnym gosp. rolnym	15	56	19	9	42
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	24	49	16	11	137
	501-750	24	59	9	8	139
	751-1000	24	51	12	12	173
	1001-1500	27	55	5	12	130
	Powyżej 1500 zł	37	49	7	7	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	23	47	14	16	151
	Średnie	24	58	9	9	469
	Dobre	32	49	10	9	373
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	28	47	15	10	85
	Raz w tygodniu	26	56	7	10	476
	1-2 razy w miesiącu	25	51	16	9	131
	Kilka razy w roku	27	50	11	11	212
	W ogóle nie uczestniczy	29	54	9	7	89
Poglądy polityczne	Lewica	31	53	8	8	127
	Centrum	26	56	11	6	291
	Prawica	38	49	6	8	304
	Trudno powiedzieć	13	55	15	17	271

Tabela 6

		Który z wymienionych niżej poglądów na temat demokracji jest bliższy Pan(i) opinii?			Liczba osób
		Pożądanym jest rozwój demokracji we wszystkich państwach świata, niezależnie od ich politycznych tradycji i kultury	Nie należy rozwijać demokracji na całym świecie, ponieważ są kraje, do których tradycji politycznych i kultury wcale się ona nie nadaje	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		39	47	14	993
Płeć	Mężczyźni	40	50	10	462
	Kobiety	39	44	17	531
Wiek	18-24 lata	46	44	10	137
	25-34	45	44	11	176
	35-44	34	54	11	160
	45-54	35	50	15	149
	55-64	40	45	15	183
	65 lat i więcej	35	44	21	188
Miejsce zamieszkania	Wieś	41	37	22	374
	Miasto do 20 tys.	50	43	6	129
	20-100 tys.	35	57	7	193
	101-500 tys.	34	51	14	163
	501 tys. i więcej mieszk.	37	55	8	134
Wykształcenie	Podstawowe	38	39	24	264
	Zasadnicze zawodowe	39	49	12	245
	Średnie	38	50	11	332
	Wyższe	45	49	6	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	40	52	7	81
	Średni personel, technicy	42	44	14	39
	Pracownicy adm.-biurowi	35	55	9	71
	Pracownicy usług	53	39	8	59
	Robotnicy wykwalifikowani	40	52	8	128
	Robotnicy niewykwalifik.	26	62	13	46
	Rolnicy	44	30	26	53
	Pracujący na własny rach.	44	47	9	38
Bierni zawodowo	Renciści	35	55	10	66
	Emeryci	38	43	20	225
	Uczniowie i studenci	49	40	11	86
	Bezrobotni	38	47	15	56
	Gospodynie domowe i inni	24	43	33	46
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	43	47	10	135
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	52	42	6	82
	sekt. pryw. poza rolnict.	37	55	8	213
	prywatnym gosp. rolnym	40	36	24	42
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	39	42	19	136
	501-750	48	40	12	139
	751-1000	42	46	12	174
	1001-1500	44	42	14	130
	Powyżej 1500 zł	35	57	8	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	30	49	21	150
	Średnie	37	46	17	470
	Dobre	46	46	8	373
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	42	40	18	85
	Raz w tygodniu	42	43	15	477
	1-2 razy w miesiącu	36	45	19	130
	Kilka razy w roku	36	54	10	212
	W ogóle nie uczestniczy	33	59	8	89
Poglądy polityczne	Lewica	35	60	5	127
	Centrum	45	49	6	291
	Prawica	45	46	9	304
	Trudno powiedzieć	29	38	32	271

Tabela 7

		Czy uważa Pan(i) za dopuszczalne takie sytuacje, w których jedno państwo próbuje wprowadzić w innym państwie ustrój demokratyczny, używając różnych form nacisku - np. gospodarczego czy militarnego?			Liczba osób
		Dopuszczalne	Niedopuszczalne	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		13	73	14	992
Płeć	Mężczyźni	15	76	10	462
	Kobiety	12	70	18	530
Wiek	18-24 lata	14	77	9	137
	25-34	12	76	13	176
	35-44	12	78	10	160
	45-54	9	76	15	148
	55-64	16	72	12	183
	65 lat i więcej	16	60	24	188
Miejsce zamieszkania	Wieś	17	63	21	374
	Miasto do 20 tys.	25	65	10	129
	20-100 tys.	10	80	10	193
	101-500 tys.	8	81	11	162
	501 tys. i więcej mieszk.	4	89	7	134
Wykształcenie	Podstawowe	17	57	26	264
	Zasadnicze zawodowe	14	73	13	245
	Średnie	12	79	9	332
	Wyższe	10	85	4	151
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	13	80	6	81
	Średni personel, technicy	5	91	4	39
	Pracownicy adm.-biurowi	10	82	8	71
	Pracownicy usług	17	75	8	59
	Robotnicy wykwalifikowani	18	74	8	128
	Robotnicy niewykwalifik.	15	76	9	46
	Rolnicy	17	57	26	52
	Pracujący na własny rach.	10	80	10	38
Bierni zawodowo	Renciści	8	72	20	66
	Emeryci	14	64	21	227
	Uczniowie i studenci	12	74	14	86
	Bezrobotni	15	72	13	56
	Gospodynie domowe i inni	7	73	19	46
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	11	85	4	135
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	18	75	6	82
	sekt. pryw. poza rolnict.	11	79	10	212
	prywatnym gosp. rolnym	14	63	23	42
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	19	62	19	135
	501-750	16	75	10	139
	751-1000	15	71	14	174
	1001-1500	13	74	13	130
	Powyżej 1500 zł	7	87	5	139
Ocena własnych war. mater.	Złe	15	64	20	150
	Średnie	13	71	16	469
	Dobre	13	78	9	373
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	20	61	19	85
	Raz w tygodniu	14	70	15	476
	1-2 razy w miesiącu	13	77	10	130
	Kilka razy w roku	13	75	12	212
	W ogóle nie uczestniczy	3	85	11	89
Poglądy polityczne	Lewica	11	84	6	127
	Centrum	15	79	6	291
	Prawica	16	76	8	304
	Trudno powiedzieć	10	58	33	270